

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић
Проф. др Владимир Боранијашевић
Проф. др Олга Јовић Прлаиновић
Проф. др Дејан Мирковић
Доц. др Бојан Бојанић
Доц. др Здравко Грујић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-067-0

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Мирјана ИВАЗ*

343.973

ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА КРИМИНАЛА – БЕКЕРОВ МОДЕЛ

Апстракт: Предмет рада је економска анализа криминала са акцентом на Бекеров модел. Разлог за проучавање ове теме је велики значај економског приступа при анализи криминала и криминалног понашања појединаца. Значај Бекеровог доприноса широко је препознат у литератури, након што је објавио рад под називом *Злочин и казна: економска анализа*. У њему је описана методологија, због чега је он постао продуктиван и утицајан научник. Циљ рада је да размотри Бекеров модел економске анализе права и његово место у еволуцији права и економије.

Кључне речи: *Gary Becker, теорија рационалног избора, економска анализа права, економска анализа криминала.*

УВОД

У данашњим условима модерна економска наука се не бави само сфером привреде као што је то био случај током прошлог века. Економска наука се, заправо, преплиће са готово свим осталим друштвеним наукама, попут права, политикологије, социологије, антропологије, културологије, лингвистике и сл. Још је Бекер истицао да „оно што највише разликује економију као дисциплину од осталих дисциплина друштвених наука, није њен предмет, већ приступ.“¹ Преплитање права и економије није нова појава. Одређена правна поља су намењена регулисању активности на традиционалним економским тржиштима. Закони и правни концепти из тих области произилазе из традиционалне економске анализе тржишта и њихових посебних карактеристика. „Старо“ право и економија фокусирају се на ове области. Закон о привредним друштвима, антимонополско или право конкуренције и пореско право су примери релевантних правних грана унутар ове области, а економска разматрања су овде само природна и смештена у оквир традиционалне економске анализе тржишта. „Ново“ право и економија је приступ који се не фокусира само на правну анализу економског света, већ и на економску анализу правног света. Није ограничено на гране права које

* Асистент, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, mirjana.ivaz@pr.ac.rs

¹ G. Becker, *The Economic Approach to Human Behavior*, Chicago, 1976, 5.

се баве економским питањима, већ читав правни систем - приватно, јавно право, материјално, процесно право, као и правне институције представљају предмет економске анализе.

Предмет рада је економска анализа криминала са акцентом на Бекеров модел. За проучавање ове теме смо се определили због великог значаја економског приступа при анализи криминала и криминалног понашања појединаца. С тим у вези, циљ овог рада је да размотри Бекеров модел економске анализе права и његово место у еволуцији права и економије. Значај Бекеровог доприноса широко је препознат у литератури, након што је објавио рад под називом Злочин и казна: економска анализа („Crime and Punishment: An Economic Approach²“). У њему су описане особине и методологија због којих је постао тако продуктиван и утицајан научник. Управо ћемо се, између осталог, у раду бавити анализом овог значајног Бекеровог дела.

1. ЕКОНОМИЈА И ПРАВО – НЕИЗБЕЖАН КОРЕЛАТИВНИ ОДНОС

Све области живота и рада су правно уређене, па се поставља питање: Зашто правници морају учити економију? Економисти доносе у проучавање криминалног понашања своја уобичајена микроекономска средства: приход, трошкове, еластичност, компромисе, распореде понуда, распореде потражње и нивое равнотеже. „Законодавац, када доноси нови или врши измену старог закона мора имати у виду како ће се та промена рефлектовати на економском плану. Слично је и када судија доноси пресуду, он сагледава предмет из више аспеката, поред критеријума законитости и правде покушава да дође до економски најоправданијег решења, тј. до ефикасног решења.“³

Кроз пример, аутор Фридман објашњава: „рецимо да живите у држави где је најтежа казна за криминалце доживотни затвор. Пошто је оружана пљачка врло тежак злочин, оружани пљачкаши требали би добити доживотну казну. Адвокат се пита да ли је то у складу са забранама на окрутне и неуобичајене казне, неки правни филозоф пита се је ли то праведно, док економиста истиче да ако би казне за оружану пљачку и за оружану пљачку са убиством биле исте, додатна казна за убиство била би једнака нули и пита се да ли стварно желите да у интересу пљачкаша буде да почини убиство.“⁴ Управо наведено економисте повезује са правом.

² G. Becker, „Crime and punishment: an economic approach“, *Journal of Political Economy*, *Chicago Journals*, No. 2, Vol. 76, 1968, 169—217.

³ Ж. Сакалаш, К. Лендак-Кабок, „Неки уводни аспекти економске анализе права“, *Школа бизниса*, 2/2011, 109-122.

⁴ D. Friedman, *Why is law?: An economist's view of the elephant*, (1999); www.davidfriedman.com 25. септембар 2020. године

Економска анализа права има дугу традицију у САД-у и чврсто је укорееена у њен правни систем. Иако је прво била ограничена само на нека подручја права, захваљујући пионирским научницима, као што су Гари Бекер (Gary Becker), Роналд Коуз (Ronald Coase), Ричард Поснер (Richard Posner) и Гвидо Калабрези (Guido Calabresi), амерички покрет за право и економију делује готово у свакој правној грани у САД-у.

Економска анализа права има две гране, од којих обе потичу од настанка економије као посебног поља учења у осамнаестом веку. Једна грана, која потиче од Адама Смита, јесте економска анализа закона који регулишу експлицитне тржишне законе којима се у конвенционалном смислу регулише „економски систем“. Друга грана за коју се може рећи да је усмерена на рад Јеремија Бентхама у генерацији која следи Смита, јесте економска анализа закона који регулишу нетржишно понашање - несреће, злочини, брак, загађење, као и саме правне и политичке процесе.

Економска анализа права се дефинише као: „примена економске теорије на анализу процеса креирања права, правних процедура, примене права и последица које право и правне институције имају на економске и друге друштвене појаве“⁵. Дакле, то је „дисциплина која користи методологију економске науке за истраживање правних феномена“⁶.

Економска анализа права је дисциплина која имплементира микроекономску теорију, и то пре свега теорију цена, затим статистичке методе, као и емпиријске технике. Ова дисциплина је показала да се економски појмови ефикасно и плодотворно могу користити при анализи и објашњењу права, и то свих области права, односно не само својине, уговора већ и уставног, кривичног, управног, породичног права, итд. „Свака област права преко подстицаја и трошкова уређује економско али и свако друго понашање, па самим тим експлицитно или имплицитно одређује дистрибуцију доходака и богатства.“⁷ Из наведеног се закључује да је економски приступ праву постао начин анализе не само економског права, већ и анализе права у оним областима које се не односе на експлицитна тржишта, односно на правно уређивање економије.

2. ТЕОРИЈА РАЦИОНАЛНОГ ИЗБОРА

Теорија рационалног избора само је један од могућих приступа у анализи избора актера. Моделом рационалног избора у сфери криминала усвојена су два

⁵ А. Јовановић, *Увод у економску анализу права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1998, 8.

⁶ *Ibid.*

⁷ А. Јовановић, *Теоријске основе економске анализе права*, Правни факултет универзитета у Београду Београд, 2008, 10.

стандарда економске рационалности – стандард рационалног личног интереса (the self-interested standard of rationality) и стандард рационалног циља (the present-aim standard). Основна претпоставка теорије рационалног личног интереса је да људи теже да остваре личне интересе. Супротно, „стандард рационалног циља допушта изведене интересе: културне, социјалне, психолошке или емоционалне.“⁸ Према овој теорији рационално понашање појединачних актера обезбеђује оптималан начин реализације унапред дефинисаних циљева. Бекерова теорија о криминалу и казни даје смернице за креирање оптималне политике спровођења закона. У осмишљавању такве политике трошкови спровођења закона треба да се компензују са користима које потичу од одвраћања од кривичних дела. „И заговорници и критичари теорије рационалног избора истичу да је она психолошка и индивидуалистичка. Психолошка је зато што објашњава поступке актера полазећи од њихових менталних стања. Ова теорија је такође и индивидуалистичка јер се примењује на понашање појединачних актера и на индивидуалне активности. Друштвене групе и институције посматрају се искључиво као агрегати сачињени од појединаца. Из овога могли би да закључимо да је теорија рационалног избора редуccionистичка.“⁹

2.1. Претпоставке теорије рационалног избора

Теорија рационалног избора постулира на следећим премисама: У центру система је појединац, чије деловање покреће нагон за стицањем профита и за трошењем стеченог новца. Следећа претпоставка се односи на то да су преференције потпуне, стабилне и екстензивне величине. Неке хипотезе о преференцијама толико су значајне да их ортодоксна економска теорија третира као аксиоме. Резултати представљају неизвесне величине, што би значило да не постоји чврста гаранција да ће одређени резултат бити остварен. Избор акције се одређује а основу актерових очекивања или предвиђања у вези са ефектима алтернативних опција. У том смислу велику улогу имају актера субјективна веровања према којима свет функционише. Активности појединачног актера су оптимално изабране, ако се избор темељи на индивидуалним преференцијама и ограничењима са којим се посматрани актер суочава. Доминација хипотезе себичности или вођење рачуна искључиво о личним интересима прети да избаци хуманизам из теорије рационалног избора. Кооперативност, алтруизам, милосрђе и сл. нису фактори који умањују људско задовољство или срећу. Међутим, теорија рационалног избора „полази од хипотезе себичности, а затим гради моделе како би објаснила морал, поштење, ентузијазам и сличне

⁸ П. Хафнер, М. Крстић, „Примена теорије рационалног избора у анализи криминалног понашања“, *Економика*, бр. 1, vol LVII, 2011, 37.

⁹ Н. Голубовић, *Друштвена економика*, Економски факултет, Ниш, 2010, 131.

варирајабле. Кооперацију, нпр. могуће је лако извести из себичности, посебно, у условима ограничених ресурса и неизвесности. Милосрђе или аскетизам може се третирати као тежња појединца за духовним спасењем и тако редом.¹⁰

2.2. Модел рационалног избора и очекивана корист у сфери криминала

Криминал је у теорији дуго посматран као социолошки и психолошки феномен. Економски узроци криминала се уводе у анализу након појаве чувеног рада економисте и нобеловца Гарија Бекера 1968. године, који је иницирао настанак нове економске дисциплине – економика криминала (*Economics of Crime*).¹¹ Од Бекера (1968), економисти су све више проучавали одреднице и последице криминала, али истраживачи из других дисциплина доминирају тим подручјем. Криминологија је посебна област за себе, са стручним часописима и специјализованом експертизом. Психологија и социологија су важни јер се злочин одвија у породицама, као и из разлога што постављају питања о генетским предиспозицијама и утицају породичне позадине на криминалне склоности.¹² Економика криминала је донела многобројне методолошке новине. Поједине ауторке (Радовић-Стојановић и Томић, 2019)¹³ наводе да је „најпре увела економске концепте и методе у анализу криминала, а затим и указала на узроке криминала са економске тачке гледишта.“ Појавом економике криминала допринело је да се криминал разуме као комплексна друштвена и економска појава, а полазишта економике криминала су инкорпорирана у социолошке теорије криминала.

Економско моделирање криминалног понашања прилично је нова примена микроекономије. Приступ заснован на рационалном избору који разматра проблем криминала претпоставља да људи када доносе одлуку да ли да прекрше закон или не, користе кост-беневит (*cost-benefit*) анализу за процену садашње вредности очекиваних прихода и трошкова од криминалних активности. Однос између садашње вредности очекиваних прихода и трошкова зависи од индивидуалних преференција, става појединца у вези са висином ризика и дисконтном стопом и односа између легалних прихода и трошкова, с једне стране, и илегалних прихода и трошкова, с друге стране. Формалне институције утичу са једне стране на

¹⁰ П. Хафнер, М. Крстић, *op. cit.*, 39-40.

¹¹ Ј. Радовић-Стојановић, М. Томић, „Социоекономске карактеристике пунолетних ученилаца кривичних дела у Републици Србији“, *NBP*, бр. 1 vol. XXIV, 2019, 50.

¹² R. V. Freeman, *The economics of crime, Handbook of Labor Economics*, 1999, 3533. <https://econpapers.repec.org/bookchap/eeelabchp/3-52.htm> 26. септембар 2020. године

¹³ Ј. Радовић-Стојановић, М. Томић, *op. cit.*, 50.

однос између легалних прихода и трошкова и са друге стране илегалних прихода и трошкова.

Бекер сматра да су криминалци потпуно рационална бића. Починиоци кривичних дела своје одлуке доносе у условима неизвесности тако што пореде очекивану нето корист коју могу да остваре од чињења кривичног дела и очекивану корисност коју могу да остваре уколико не би кршили закон. Приликом процењивања да ли да прекрше закон или не, они пореде очекивану нето корисност коју могу да присвоје кршећи закон, са очекиваном нето корисношћу у законитим делатностима. Примера ради, ако један потенцијални криминалац размишља да ли да започне крађу или да ради у пекари, он ће упоредити корисност коју може имати од тих делатности. При том, ради се о „очекиваној корисности, а то је корисност при чијем се израчунавању узима у обзир и вероватноћа наступања једног или више исхода (добитака).“¹⁴ На пример, ако „очекујемо добитак од 1.000 динара са вероватноћом од 50%, онда је очекивана вредност: $1.000 \text{ дин.} \times 50\% = 500 \text{ дин.}$ Ако очекујемо два добитка: добитак од 1.000 дин. са вероватноћом од 50%, и добитак од 500 дин. са вероватноћом од 50%, онда је очекивана вредност: $1.000 \text{ дин.} \times 50\% + 500 \text{ дин.} \times 50\% = 500 + 250 = 750 \text{ дин.}$ “¹⁵ Дакле, ако се вратимо избору између рада у пекари и крађе, рационални (потенцијални) криминалац пореди очекиване добитке од тих двеју делатности. При том, одлуку о упуштању у криминалну активност он доноси у условима неизвесности, јер он не зна да ли ће, у случају да прекрши закон, бити откривен и осуђен. На пример, „ако очекује да ће зарадити у пекари 360.000 дин. годишње ($30.000 \text{ дин.} \times 12 \text{ месеци}$), а да ће крађом зарадити 1.000.000 дин. са вероватноћом од 50% ($1.000.000 \text{ дин.} \times 50\% = 500.000 \text{ дин.}$) - 50% је вероватноћа да ће бити откривен и осуђен, он ће донети одлуку да се упусти у криминалну активност.“¹⁶ Из наведеног примера можемо закључити да уколико је очекивана нето корисност потенцијалних криминалаца коју могу да присвоје кршећи закон већа од очекиване нето корисности од ангажовања у делатностима које су у складу са законом, они ће донети одлуку да почине кривично дело и прекрше закон. Овим моделом може се објаснити зашто се у популацији криминалаца налази велики број људи са нижим степеном образовања, односно људи чија су примања у законитим делатностима нижа. Ово потврђују и резултати истраживања (Радовић-Стојановић и Томић, 2019) у нашој земљи који показују да је „образовна структура учинилаца кривичних дела неповољнија, а њихова стопа незапослености четири пута већа од стопе незапослености

¹⁴ Љ. Николић, А. Мојашевић, *Економија за правнике*, Medinvest, Ниш, 2016, 183.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

укупног становништва.¹⁷ Резултати споменутог истраживања такође указују на низак социјални и економски статус учинилаца кривичних дела и на значај економских узрока криминала у Републици Србији.

Један од одлучујућих фактора који утиче на опредељење потенцијалних криминалаца да се упусте у криминалне активности је управо висина законито стечене зараде и очекивана корисност од вршења кривичног дела. При том се не узимају у обзир морална и друга ограничења са којима се појединци суочавају. Налазимо да очекивана корисност од извршења кривичног дела зависи од две компоненте: висине запређене казне и вероватноће откривања починиоца кривичног дела. Ове компоненте утичу обрнуто сразмерно, односно уколико запређена казна и вероватноћа откривања починиоца кривичног дела повећају, очекивана корисност од вршења кривичног дела криминалаца опада. Логичан след догађаја је да с обзиром да очекивана корисност од извршења криминалне активности опада, самим тим опада и вероватноћа да ће доћи до кршења закона. На пример, ако се новчана казна и казна затвора за извршење кривичног дела крађе повећају, и ако се подигне вероватноћа да ће извршилац крађе бити откривен и осуђен, сасвим је сигурно да ће опасти вероватноћа извршења кривичног дела крађе. Наведено утиче на понашање потенцијалних криминалаца, јер они постају демотивисани и теже ка томе да се баце законитим делатностима.

2.3. Трошкови криминала у друштву према Бекеру

У Бекеровом моделу, оптимална количина извршења је „функција која се састоји од: 1. Трошкова хватања и осуђивања. 2. Природе казне (новчане казне или затворске казне? Одштета?) 3. Одговора прекршилаца на промене у извршењу.“¹⁸

Поједини аутори истичу да „код затворских казни постоје високи фиксни трошкови (трошкови „капацитета“) и бројни трошкови који расту са повећањем броја затвореника (храна, смештај, итд). Коначно, постоје и трошкови превенције криминала, а то су трошкови улагања у полицију и правосуђе и други трошкови.“¹⁹ Наведено можемо објаснити примером. Наиме, ако се повећају улагања у полицију, онда се повећава вероватноћа откривања починилаца кривичних дела. Ако се повећају улагања у правосуђе, онда се повећава вероватноћа кажњавања. Ови трошкови, као и трошкови извршења казни, падају на терет државе, односно пореских обвезника. У том смислу, економски

¹⁷ Ј. Радовић-Стојановић, М. Томић, *op. cit.*, 49–62.

¹⁸ W. J. Naga, *A survey of economic models of criminal behavior*, Defense technical information center, 1987, 2.

¹⁹ Љ. Николић, А. Мојашевић, *op. cit.*, 185.

стабилније државе имају бољу превенцију криминала, јер укажу више финансијских средстава у сузбијање криминалних активности. За разлику од богатијих, сиромашније државе, пак, улажу мање средстава у превенцију криминала, па се самим тим у таквим државама може очекивати виша стопа криминалитета. Осим тога, сваки појединац улаже у мере безбедности, на тај начин што уграђује алармне системе, посебна сигурносна врата и/или сигурносне браве, и сл. У зависности од односа према ризику, може се рећи да сваки појединац у друштву сноси одређене трошкове превенције криминала. Примера ради, ако не желимо да ризикујемо, више ћемо улагати у безбедносне мере, које су у складу са нашим расположивим дохотком.

Као елементе трошкова Бекер укључује следеће: трошкове агенције за спровођење закона, губитке жртава, трошкове превентивних мера (укључујући невиђене трошкове као што су лет у предграђа, избегавање јавног превоза, избегавање урбаних средишта по мраку), трошкове кривичног гоњења и одбране, трошкове осигурања, трошкове система исправки, социјалне трошкови извршења (претреси, одлагања, неправедна хапшења, нарушавање приватности, административно извештавање).

2.4. Предности и недостаци теорије рационалног избора у анализи криминала

Теорија рационалног избора у анализи криминала има своје предности и недостатке. Она тежи да објасни начин на који индивидуалне преференције одређују индивидуалне изборе и предлаже неке мере за сузбијање криминалних активности. Бекерова анализа показује да је са становишта друштва, новчана казна оптимална мера за сузбијање кривичних дела и то из два разлога. Прво, за њено спровођење није потребно ангажовање ресурса који су неопходни за одржавање система за извршење казни. И друго, новчана казна може послужити као основа за компензацију жртве. Левит (Levitt) и Локнер (Lochner) додају да криминал редукује пад илегалне зараде и пораст вероватноће откривања починиоца кривичног дела. Критичари теорије *рационалног избора сматрају да „она није дала моделе који адекватно репрезентују механизам доношења одлука у сфери криминала.“*²⁰ Оптимална казна се састоји из два дела. „Први део је новчана казна у износу максималне казне, тј. преступничковог богатства, а други део је казна затвора, која се примењује уколико је прва исувише ниска.“²¹ У трагању за оптималном врстом казне, Бекер се, као што смо навели, залаже за новчану казну, јер за њено спровођење није потребно ангажовање додатних ресурса, као што је то случај при извршењу затворских

²⁰ П. Хафнер, М. Крстић, *op. cit.*, 40.

²¹ Б. Беговић, , *Crimen* Економска теорија генералне превенције: основна питања, бр. 1, 2010, 136. Видети: **G. Becker**, *Crime and Punishment: An Economic Approach*, **The Journal of Political economy**, Vol. 76, 1968, 169-217.

казни. Довољно је само повисити новчану казну, што се постиже променом одговарајућих законских решења, док затворска казна изискује значајне трошкове за сваку државу (трошкови надзора, плате управника и особља затвора, храна и смештај затвореника итд). Према томе, са економске тачке гледишта, новчана казна је супериорнија у односу на затворску казну. Затим, поставља се питање који је износ новчане казне оптималан? Према Бекеру, то је максималан износ новчане казне - износ који је једнак укупној вредности богатства преступника. Међутим, питање је како казнити новчаном казном преступника који нема довољно имовине. Одговор је да ако прекршилац закона нема довољно имовине како би се реализовала новчана казна, онда се новчана казна може допунити казном затвора.

„У дилеми да ли је са друштвеног становишта пожељнија политика којом се увећава запрећена казна или политика којом се повећава вероватноћа откривања и кажњавања починилаца кривичних дела, у циљу повећања генералне превенције, одговор зависи од неколико фактора. Први фактор везан је за друштвене (укупне) трошкове који су, у случају повећања вероватноће откривања и кажњавања, знатно већи него у случају увећања запрећене казне. Други фактор везан је за преступников однос према ризику. Уколико је потенцијални преступник неутралан према ризику, политика повећања запрећене казне је пожељнија са друштвеног аспекта.“²² Међутим, ако он има аверзију према ризику, онда је, сагласно Бекеровом моделу, ефикасније повећати вероватноћу откривања и кажњавања починилаца кривичних дела. Примера ради, уколико посматрамо потенцијалног преступника који не воли ризик, а размишља да почини кривично дело крађе, сасвим је логично поставити питање: да ли ће на таквог преступника већи и ефикаснији утицај остварити повећање казне или повећање вероватноће откривања и кажњавања? Пошто, као што смо навели, овај наш хипотетички преступник не воли да се излаже ризику, сасвим је логично да ће на њега ефикасније утицати повећање вероватноће да ће бити откривен и кажњен.--- Бекеров модел криминала формулише меру за друштвени губитак од прекршаја и проналази оне издатке за средства и казне које минимизирају овај губитак. Економска теорија објашњава да ће се рационална особа укључити у акцију с највишом очекиваном корисношћу. То је познато под називом максимизација корисности. За особу која послује у оквиру максимума корисности, правно понашање не треба узимати здраво за готово. Теоретски, услужни оптимизатори ће изабрати да се укључе у акцију за коју сматрају да им највише одговара без обзира на законитост акције. Према томе, ако особа почини неко кривично дело, претпоставља се да она чини очекивану корисност или награду, ако дело превладава над

²² Љ. Николић, А. Мојашевић, *op. cit.*, 185.

алтернативама. Ова претпоставка да злочин представља могуће оптимално распоређивање ресурса неке особе, омогућила је Бекеру да развије функцију која објашњава зашто људи краду. Модел сугерише да креатори политике могу минимизирати социјални губитак манипулацијом две варијабле; трошак и вероватност починиоца за осуду по прекршају. Бекеров модел криминала је, заправо модел рационалног понашања потенцијалних криминалаца, које зависи од низа фактора, од којих је најзначајнија очекивана вредност казне, јер она директно утиче на одлуку потенцијалног криминалца да ли ће починити или неће неко кривично дело. „Што је очекивана вредност казне већа, мања је вероватноћа да ће појединац учинити кривично дело, снажнија је генерална превенција, односно снажније је одвраћање потенцијалног преступника од кривичног дела.“²³ Претпоставља се да криминалци који одлучују о најбољем току акције предузимају процену очекиваног изостајања прихода посвећујући време криминалним активностима и очекиваним вредностима повратка од активности, тј. трошкова и користи. Примењује се стандардно правило економске одлуке: ако корист надмашује трошкове, понашање се предузима.

Бекеров модел је, као што смо више пута до сада нагласили, модел рационалног понашања појединца, који раздваја укупну популацију на две групе: ону групу која крши закон и ону групу која га поштује. У случају оних који су прекршили закон генерална превенција је била недовољна и ирелевантно је колико је била недовољна. То се исто односи на оне који нису прекршили закон. На тај начин се овим моделом „сви појединци „хомогенизују“ у само две групе: једну за коју ниво генералне превенције није био довољан, па су учинили кривично дело, и другу за коју је тај ниво био довољан.“²⁴

Економски модел криминала усредсређен је на „разматрање будуће ситуације, пре самом акта извршења кривичног дела, односно на будућу рационалну одлуку потенцијалног криминалца да се упусти у криминал.“²⁵ Према Бекеровој теорији, ако је очекивана корисност позитивна, криминал се исплати. Међутим, да би елиминисали криминал, креатори политике морају манипулисати варијаблама очекиване функције корисности тако да очекивана корисност од криминала буде нула или мања за све чланове друштва. Нажалост, због различитих опортунитетних трошкова, високих трошкова кажњавања и високих трошкова повећања вероватноће кажњавања, постизање нулте или негативне корисности за све чланове друштва било би веома тешко - а да не спомињемо колико би било скупо. У том смислу, према Бекеру, важно је пронаћи ниво злочина који би „требало“ бити дозвољен

²³ Б. Беговић, 2010, *op. cit.*, 51.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

како би се смањило друштвени губитак повезан са криминалом. Доносиоци политике то могу учинити тако што ће манипулисати нивоом новца који се троши на полицију и кажњавање, чиме утичу на очекиване трошкове криминала.

3. БЕКЕРОВ ЗНАЧАЈ И ПРИМЕНА ЊЕГОВЕ ТЕОРИЈЕ У ПРАКСИ

Поснер је истицао да „Бекеров значај за право и економски покрет лежи у општој економији, економској методологији, личном утицају и примеру.“²⁶ Овом ставу се придружује и Хекман који наводи да је Бекер „дао сјајан и проницљив допринос економској науци бавећи се широким спектром економских и социјалних питања. При томе је проширио опсег и метод економије. Овај подвиг је постигао применом своје карактеристичне верзије научне методе.“²⁷ Његово је истраживање вођено сетом основних принципа које је он неумољиво примењивао и проширивао према потреби за решавање нових проблема. Како се развијао, читава професија се развијала с њим, проширујући његове алате и хоризонте.

По објављивању Бекеровог чланка уследио је низ чланака и истраживања. Посебно је био важан заједнички чланак Бекера и Стиглера, као и самостални чланак Стиглера, оба објављена 1974 године. Уследио је и низ књига посвећених или искључиво економској анализи криминала и кривичног права или пак општој економској анализи права са значајним деловима посвећеним управо криминалу и кривичном праву. Свакако најзначајније међу њима су књиге написане од америчког судије (и економисте) Ричарда Поснера, Еидеа, Аснаса и Скјерпена, Котера и Улена, Шавела, Фридмана и других.

Поставља се питање: Како Бекерова теорија може бити од помоћи креаторима политика у постављању приоритета и избору одговарајуће комбинације инструмената? Прво, треба имати на уму да је Бекеров чланак из 1968. године усредсређен на вероватноћу и озбиљност новчаних казни и затвора као инструменте политике спровођења закона, али је његова теорија довољно широка да се може применити на алтернативне санкције као што су налози за пружање комуналних услуга, као и на превентивне мере и ресоцијализацију. Оно што се рачуна је да „инструмент може допринети смањењу социјалног губитка, ефикасним смањивањем нивоа криминала у

²⁶ R. A. Posner, „Gary Becker’s Contribution to Law and Economics“, *Journal of Legal Studies*, No. 2, Vol. 22, 1993, 212.

²⁷ J. Heckman, „Gary Becker: Model Economic Scientist“, *Am.... Econ.... Rev.*, No. 5, Vol. 105, 2015, 9.

друштву.²⁸ У последњем делу чланка, Бекер истиче да се теорија развијена у његовом есеју „може применити на сваки покушај спречавања одређених врста понашања, без обзира да ли је понашање „незаконито“.²⁹ Али нажалост, с обзиром на скуп могућих инструмената, Бекерова теорија не може прецизирати детаље оптималне политике. Ти се детаљи разликују у зависности од специфичних стања ситуације. Мишљења смо да је потребно спровести емпиријско истраживање како би се открило који су услови и у којој мери неопходни. Такође смо става да Бекерова теорија доноси опште смернице за политику спровођења закона. Креатори политика морају размотрити скуп кажњивих дела. Према универзалном принципу законитости нико не може бити кажњен због понашања, осим ако је претходно наведено дело у кривичном закону или у регулаторном закону. Овај се принцип потпуно уклапа у економски приступ, јер одвраћање може бити ефикасно само ако је казна предвидљива. То захтева да се претходно утврде правила и норме. Надаље, не би требало постојати хировита произвољност у провођењу тих правила и норми. Дакле, процедурална правила за заштиту невиних људи од погрешне осуде сигурно имају своје место у економском приступу. Због тога се поставља питање која дела треба прогласити кажњивима. Бекер се у свом чланку из 1968. године не бави тим проблемом. Међутим, његова се теорија може лако проширити да би се дефинисао криминал. Свако људско понашање које друштву наноси нето штету кад је нерегулисано и које би било регулисано кривичним кажњавањем у правом износу и у тачном обиму ишло би са минималним социјалним губитком, требало би да се окарактерише као криминално. Према томе, све штетне људске активности потенцијално су отворене за кривично регулисање, али само ако би хапшење, осуђивање и кажњавање преступника смањило социјални губитак и ако би било која друга врста регулације (кроз грађански или административни закон) умањила социјални губитак.

²⁸ B. Velthoven, P. Wijck, „Becker’s theory on crime and punishment, a useful guide for law enforcement policy in The Netherlands?”, *Recht der Werkelijkheid*, 2016, no. 1, 13.

²⁹ G. S. Becker, 1976, *op. cit.*, 41.

Mirjana IVAZ

Teaching Assistant

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

ECONOMIC ANALYSIS OF CRIME - BEKER'S MODEL

Summary

If there is one economist who can legitimately be called a giant of the discipline on whose shoulders future generations will stand, Becker is a candidate for the title by his enduring application of economics to aspects of everyday life. It changed the nature of the economy and made it relevant to completely new spheres of human life and interaction. This shows his influence, because his methods of economic analysis (which were performed when he introduced them) became tools used by the best researchers in criminology, sociology and other social sciences. Becker transformed the economy by expanding the range of problems that economists look at and creating new analytical frameworks. In this sense, economic analysis of law is an interdisciplinary subject that connects two major areas of research and thus provides greater understanding to both economists and lawyers. Economic theories of criminal behavior are assumptions that criminals, like everyone else, behave rationally. Economists claim that people are attracted to criminal activities because they expect that it is better for them to be included in them than not to be involved.

The economic approach implies that criminals do not differ from the general population when it comes to responding to incentives. This approach supports the concept of deterrence by which economists argue that crime will be reduced by increasing the expected costs of illegal activities. Becker claims that the imposition of fines is superior to other types of punishment, primarily because it spends so little money on enforcement and criminal justice. He suggests that the proceeds of fines be used to compensate victims of crime. This proposal imposes a measurement of the damage done by a crime. At first glance, it seems that the application of the criminal law would be even more complex and longer than it already is. However, such issues are regularly determined in civil proceedings. Becker's work states that "optimal policies to combat illegal behavior are part of the optimal application of the law." Becker sees his work as re-establishing the role of economics in the analysis of criminal behavior. Namely, his economic model of crime supports theories of deterrence: by increasing the probability of conviction and raising the level of severity of punishment, the number of crimes committed in society decreases.

Studying Becker's position on penal policy, we completely agree with him. Namely, we are of the opinion that a more rigorous penal policy has a preventive

character and can influence the reduction of crime. The preventive character is reflected in the general and special crime prevention. The general prevention has the task of deterring potential criminals from committing criminal acts, and the special prevention refers to the resocialization of a specific criminal and improving his behavior so that he would not commit criminal acts in the future. We share the opinion with Becker, who pointed out that the penal policy is a decisive factor in the general prevention of crime, and therefore, the more severe it is, the fewer perpetrators of criminal acts.

Becker's main contribution is that he confirmed economic approaches as an alternative to psychological and sociological models of aberration and deviation in the criminology literature. If society has defined certain activities as criminal, Becker argues, then society should choose between criminal justice policies that combine the likelihood of conviction with the severity of punishment to minimize social losses from crime. We can say that the work of Gary Becker from 1968 was extremely successful, because it led to a huge research that enriched the understanding of crime and criminal behavior, which certainly led to significant policy improvements.

Keywords: *Gary Becker, rational choice theory, economic analysis of law, economic analysis of crime.*

ЛИТЕРАТУРА

Беговић, Б. „Статистика криминала: основни методолошки проблеми и могућа решења“, у: Крон Лепосава (ур.), *Деликт, казна и могућности социјалне профилаксе*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2012, 27-46.

Беговић, Б. „Демократија и криминал: економска анализа“, у: Игњатовић Ђорђе (ур.) *Казнена реакција у Србији*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 139-157.

Беговић, Б. „Економска теорија генералне превенције: основна питања“, *Crimen*, 1/2010, 50-65.

Беговић, Б. *Економска анализа корупције*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2007.

Becker, G. „Crime and punishment: An economic approach“, *Journal of Political Economy*, Vol. 76, 1968, 443-478.

Becker, G. *The Economic Approach to Human Behavior*, The Chicago University Press, Chicago, 1976.

Цирквени, Н. „Застрашујући учин казне лишења слободе“, *Зборник ПФЗ*, бр. 3, Vol. 61, 2011, 927-966.

Голубовић, Н. *Друштвена економика*, Економски факултет, Ниш, 2010,

Freeman, R. *The economics of crime*, Handbook of Labor Economics (1999); <https://econpapers.repec.org/bookchap/eelabchp/3-52.htm> 26. септембар 2020. године.

Friedman, D. *Why is law?: An economist's view of the elephant*, (1999); www.davidfriedman.com 25. септембар 2020. године.

Haga, W. J. *A survey of economic models of criminal behavior*, Defense technical information center, Monterey, 1987.

Хафнер, П., Крстић, М. „Примена теорије рационалног избора у анализи криминалног понашања“, *Економика*, бр. 1, Vol. LVII, 2011, 37-47,

Heckman, J., Becker, G. „Model Economic Scientist“, *Am Econ Rev.* No. 5, Vol. 105, 2015, 74–79.

Holms, O. W., „The Path of the Law“, *Harvard Law Review*, no. 10., Vol. 457, 1897, 1-20.

Јовановић, А. *Теоријске основе економске анализе права*, Правни факултет у Београду, Београд, 2008.

Јовановић, А. *Увод у економску анализу права*, Правни факултет у Београду, Београд, 1998.

Николић, Љ., Мојашевић, А. *Економија за правнике*, Medinvest, Ниш, 2016.

Пантелић, С. „Економија је уметност живљења“, *Банкарство*, 3/2013, 96-105.

Поповић, М. „Злочин и казна: економска анализа“, *Правни зборник, Часопис за правну теорију и праксу*, бр. 2, 2009, стр. 243-274;

Posner, R. „Gary Becker’s Contribution to Law and Economics“, *Journal of Legal Studies*, No. 2, Vol. 22, 1993, 211-215.

Posner, R. „Some Uses and Abuses of Economics in Law“, *University of Chicago Law Review*, No. 2, Vol. 46, 1979, 281-306.

Радовић-Стојановић, Ј., Томић, М. „Социоекономске карактеристике пунолетних учинилаца кривичних дела у Републици Србији“, *NBP*, бр. 1, vol. 24, 2019, 49–62.

Сакалаш, Ж., Лендак-Кабок, К. „Неки уводни аспекти економске анализе права“, *Школа бизниса*, бр. 2, 2011, 109-122.

Shepherd, J., Rubin, P. *The Economic Analysis of Criminal Law*, Elsevier Ltd, UK, Political Science, 2013.

Velthoven, B., Wijck, P. „Becker’s theory on crime and punishment, a useful guide for law enforcement policy in The Netherlands?“, *Recht der Werkelijkheid*, 2016, no. 1, p. 6-31.